

28 Nisan Dünya İşçi Sağlığı ve Güvenliği Gününde Dikkatler, Son Yıllarda Artan "İş Cinayetleri"nin Nedenlerine Odaklanmalıdır

İşçi sağlığı ve iş güvenliği konusu, ne yazık ki iş kazaları ve ölümlerle birlikte, ülke kamuoyunda kendisine yer edinebilmiştir. Son yıllarda ve özellikle son aylarda kazalar ve meslek hastalıkları artmaktadır. Balıkesir, Bursa, Giresun, Ankara, Zonguldak, Maraş, Adana, İstanbul Tuzla, Davutpaşa, Esenyurt, Erzurum ve Eskişehir'deki ölümler, iş kazalarından çok "iş cinayetleri" olgusuna işaret etmekte, toplu ölümler de artmaktadır. Bu olaylar, dizginsiz kâr hırsıyla insan yaşamını hiçe saymanın acı sonuçlarının yalnızca bazı örnekleridir.

Ülkemiz iş kazalarında Avrupa ve dünyada ilk sıralarda, ölümle sonuçlanan iş kazalarında ise Avrupa'da birinci, dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. 2007 ve 2008 yıllarında 1043 ve 865 ölüm olayı yaşanmış; 2009–2010–2011 yıllarındaki iş kazaları nedeniyle ölümler ise 1171, 1444 ve 1563'e yükselmiştir. Dünyada iş kazaları oranı yüzde 44, meslek hastalıkları oranı yüzde 56 iken Türkiye'de iş kazaları oranının yüzde 99,16, meslek hastalıkları oranının binde 84 olarak görünmesi ise çok açık bir çelişki oluşturmakta ve meslek hastalıkları gerçeğinden ne denli uzak olduğumuzu yansıtmaktadır.

Dünyada ve ülkemizde iş kazaları ve meslek hastalıklarının önemli bir sorun oluşturması, sermayenin azami kâr hırsı, sanayileşme ve çalışma yaşamının emek aleyhine biçimlenen yapısal sorunlarında kök bulmaktadır.

İşçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin düzenleme ve yaptırımların yetersizliğinin kaynağı burasıdır. Küreselleşme ve neo liberal özelleştirme, sendikasılaştırma, taşeronlaştırma politikaları, iş güvencesinin azalması, esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, çalışma koşullarının ağırlaşması, sosyal güvenceden yoksun kayıt dışı işçilik gibi sınıfsal-toplumsal sorun ve sonuçlar yaratmaktadır.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği; tıp bilimleri, mühendislik bilimleri ve sosyal bilimleri içeren çok-bilimli bir konu olmasına karşın mühendislik ve tıp bilimlerinin bu alana pozitif katkıları engellenmektedir. Mevzuat düzenlemeleri esasen bu yöndedir. Gerek doğrudan bir şekilde gerekse "torba yasalar" aracılığıyla yapılan dolaylı düzenlemeler, işçi sağlığı ve iş güvenliği mevzuatını olumsuz yönde etkilemektedir. TBMM gündeminde

bulunan "Toplu İş İlişkileri Kanun Tasarısı" ile "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarısı" da işçi sağlığı ve iş güvenliğini piyasaya açarak bu alandaki sorunları derinleştirecek içeriktedir.

Çalışma yaşamı ve işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili tüm yasa/mevzuat düzenlemeleri, bu alanla ilgili emek ve meslek örgütlerinin önerileri dikkate alınarak yapılmalıdır. Aksi durumda mevcut sorun ve olaylar artacaktır. TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Dünya İşçi Sağlığı ve Güvenliği Günü dolayısıyla iş cinayetlerinde yaşamını kaybeden meslektaş ve işçilerimizin yakınlarının acılarını paylaşmaktadır. Odamız bu alandaki bilimsel–mesleki mücadelesini kararlılıkla sürdürecektir.

Ali Ekber ÇAKAR

*TMMOB Makina Mühendisleri Odası
Yönetim Kurulu Başkanı*

27.04.2012

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sorunları, Kazalar ve Ölümler Artıyor

İşçi sağlığı ve iş güvenliği üzerine 11 yıldan beri kongreler düzenleyen, eğitim, periyodik kontrol, teknik ölçüm ve yayın faaliyetlerinde bulunan TMMOB Makina Mühendisleri Odası (MMO), yasa ve uygulama sorunları ile resmi verileri, güncellediği İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Oda Raporunda* değerlendirdi.

Raporda; dünyada durum, işçi sağlığı ve iş güvenliği kavramının gelişimi, iş kazalarına ilişkin veriler, meslek hastalıkları, iş kazalarının nedenleri, iş güvenliği, iş yeri sağlık ve güvenlik birimleri ile ortak sağlık ve güvenlik birimleri, iş güvenliği mühendisliği, iş yeri hekimliği yanı sıra MMO'nun konu özgünlüğündeki çalışmaları, İSG Kongrelerinin sonuç bildirimleri, yayımlanan yönetmelikler ve Türkiye'nin onayladığı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerine de yer veriliyor.

Dünyada Durum

ILO açıklamalarına göre dünyada her yıl 270 milyon iş kazası olmakta, her 15 saniyede bir işçi ve her gün yaklaşık 6

bin 300 kişi iş kazası veya meslek hastalıkları nedeniyle yaşamını kaybetmekte, 160 milyon kişi meslek hastalıklarına yakalanmaktadır. Bildirim ve kayıt sistemlerindeki eksiklikler nedeniyle gerçek rakamların daha yüksek olması da söz konusudur.

İSG Mevzuatını Sermaye Çıkarları ve Neo Liberal Politikalar Belirliyor

İş kazaları ve meslek hastalıkları, esasen sermayenin azami kâr hırsı ve çalışma yaşamına yönelik politikaların emek aleyhine oluşmasından kaynaklanmaktadır. Küreselleşme ve neoliberal özelleştirme, sendikasılaştırma, taşeronlaştırma, esnek istihdam politikaları birbiriyle bağlantılı olumsuz sonuçlar

yaratmaktadır. 4857 sayılı İş Yasası, 5763, 5920, 5921, 6111 sayılı torba yasalarda yapılan değişiklikler ve ilgili Kanun Hükmünde Kararname (KHK) hükümleri emek aleyhine biçimlenmiştir. İSG'nin olmazsa olmazı olan mühendislik ve tıp bilimlerine ilişkin yasal eksiklik ve sorunlar söz konusudur. Çalışma koşulları ağırdır, esnek/güvencesiz çalışma biçimleri, kadın ve çocuk emeği sömürüsü ile kayıt dışı istihdam büyümektedir. Bu nedenlerin ve SGK verilerinin yalnızca aktif sigortaları kapsamının bir bileşkesi olarak iş kazaları ve meslek hastalıkları, açıklanan resmi verilerin çok üstündedir. Ülkemiz iş kazalarında Avrupa ve dünyada ilk sıralardadır.

İş Yeri Sağlık ve Güvenlik Birimleri İş Yerlerinin Yüzde 98,9'unu Kapsamıyor

“İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği,” devamlı olarak en az 50 işçi çalıştıran iş yerlerinde “İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu” oluşturulması veya iş yeri dışında kurulu ortak sağlık ve güvenlik birimlerinden hizmet alınmasını düzenlemektedir. Bu önlem toplam 1 milyon 325 bin 749 işletmenin 50'den fazla işçi çalıştıran 25 bin 346'sı yani yüzde 1,91'ini kapsamakta, yüzde 98,09'unu ise kapsam dışı bırakmaktadır. Ayrıca 50'nin üzerinde işçi çalıştıran ana işverenlerin iş yerlerini küçük parçalara ayırarak yükümlülüklerinden kaçmalarına yönelik düzenleme de yapılmıştır. Aynı şekilde 50'den az işçi çalıştırılan iş yerlerinin İşletme Belgesi alması zorunluluğu kaldırılarak ilgili Bakanlığın iş yerlerine yönelik zaten çok yetersiz olan denetimi yok edilmektedir.

* İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Oda Raporu'na http://www.mmo.org.tr/yayinlar/oda_raporlari_listele.php bağlantısından ulaşılabilir.

İş Güvenliği Mühendisliği ve Hekimlik Dışlanıyor

İş güvenliği mühendisliği ve hekimliği dışlanmaktadır. İş güvenliği mühendisliği ile teknisyenlik bir tutulmuştur. İşyeri hekimi, mühendis, teknik eleman, hemşire ve diğer sağlık personeline verilecek eğitim hizmetlerini işletmelerin dışarıdan satın alması yoluyla bu hizmetler piyasaya açılarak danışmanlığa dönüştürülmüş, özel öğretim kurumları devreye sokularak mühendislik örgütleri unsuru zayıflatılmış, Bakanlık kadroları meslek odalarına karşı kayırlıdır. Bir uzmanın birden çok iş yerinde danışmanlık hizmeti vermesine olanak tanınmasıyla "tam zamanlı iş güvenliği mühendisliği" dışlanmış, uzman, işverene bağımlı kılınmıştır.

Türkiye'deki İş Kazalarına İlişkin Bazı Veriler

Aktif sigortalı çalışanları kapsayan resmi verilere göre 2010 yılında iş kazası ve meslek hastalıkları sayısı 2009'a oranla görece azalmış; ancak iş kazası sonucu ölüm, meslek hastalığı ve iş kazası sonucu malul sayıları artmıştır. SGK tarafından henüz açıklanmamış olan ancak Bakanın bir açıklamasında mevcut olduğu üzere, 2011 yılında iş kazaları, ölüm ve meslek hastalığı sayıları ile iş kazası ve meslek hastalığı sonucu malul sayıları artmıştır. Diğer

yandan dünyada iş kazaları oranı yüzde 44, meslek hastalıkları oranı yüzde 56 iken Türkiye'de iş kazaları oranının yüzde 99,2, meslek hastalıklarının yüzde 8,4 oranında olması çok açık bir çelişki oluşturmaktadır.

2010 yılında 62 bin 903 iş kazası ve 533 meslek hastalığı vakası saptanmış, 10'u meslek hastalığı sonucu, 1444'ü iş kazası sonucu toplam 1454 çalışan yaşamını yitirmiştir. 1976 çalışan iş kazası sonucu, 109 çalışan meslek hastalığı sonucu, toplam 2 bin 85 çalışan sürekli iş göremez olmuştur. İş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu toplam 1 milyon 466 bin 146 gün (ayaktan) geçici iş görmezlik oluşmuş ve çalışanlar 49 bin 878 günü hastanede geçirmişlerdir.

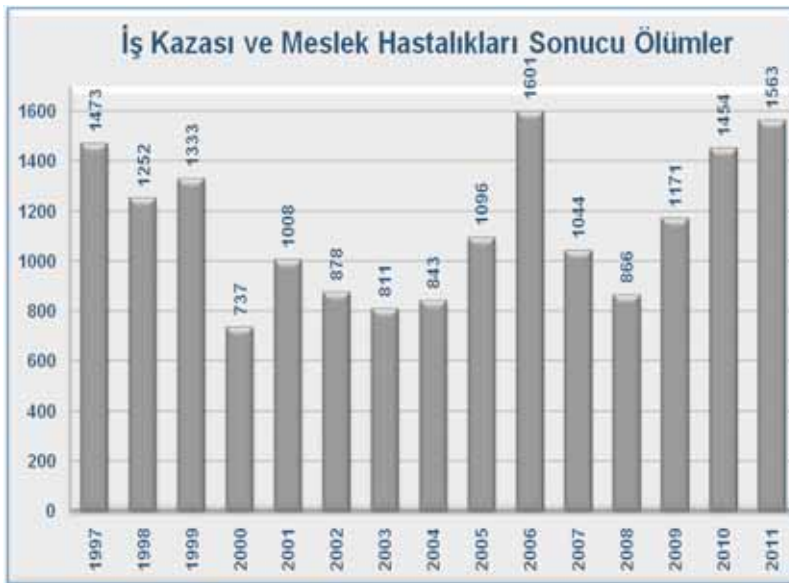
İş kazalarının yüzde 56'sı, iş yerlerinin yüzde 68'sini oluşturan ve 1-49 arası çalışanı olan İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimi ile işyeri hekimi, iş güvenliği mühendisi, işyeri hemşiresi veya sağlık memuru istihdam zorunluluğu bulunmayan iş yerlerinde gerçekleşmektedir. İş kazalarının % 20'si, iş yerlerinin % 11'ini oluşturan ve 50-99 işçi çalıştıran iş yerlerinde, yüzde 11'i, iş yerlerinin yüzde 11'ini oluşturan ve 100-499 arası işçi çalıştıran iş yerlerinde, yüzde 13'ü de iş yerlerinin yüzde 10'unu oluşturan ve 500+ işçi çalıştıran işletmelerde

gerçekleşmektedir. Kısaca iş kazaları işyeri ölçüğü küçüldükçe artmaktadır. İş kazalarının yüzde 76'sı 1-99 işçi çalıştıran iş yerlerinde, yüzde 24'ü de 100 ve üzeri işçi çalıştıran işletmelerde gerçekleşmektedir. Esnek/fason üretim, esnek istihdamın yaygınlaşması ve çalışma saatlerinin artması, iş kazalarında önemli bir etkidir. Bedenin haddinden fazla yıpranması, uzun vadede kalıcı meslek hastalıklarına neden olmaktadır.

2008 yılında en çok kaza iş gününün ilk saatlerinde olurken 2009 yılında görece en çok kaza iş gününün 8. saatlerinde, 2010 yılında ise iş gününün 2., 3. ve 8. saatlerinde yaşanmıştır. 2008 yılında iş kazalarının yüzde 39'u (28.412 kişi) 2010 yılında ise yüzde 41'i (26.101 kişi) bir ay ile bir yıl arası çalışanlarda olmuş, bir yıldan fazla çalışanların kaza verileri ise 2008'de yüzde 53 (38.567 kişi), 2010 yılında yüzde 58,6 (36.802 kişi) olmuştur.

2010 yılındaki iş kazalarının sektörel faaliyet gruplarına göre dağılımında kömür ve linyit çıkartılması 8 bin 150 iş kazasıyla (yüzde 12,95) birinci, fabrika metal ürünleri 6 bin 918 iş kazasıyla (yüzde 10,9) ikinci, ana metal sanayi 4 bin 621 iş kazasıyla (yüzde 7,34) üçüncü sırada yer almaktadır. Fabrik metal ürünler ile ana metal sanayinin birleşik yorumlanması durumunda ise metal sanayi birinci sıraya yerleşmektedir. Birbirine çok yakın faaliyet grupları birlikte alındığında, önceki yıllarda SGK istatistiklerine yansıtıldığı gibi inşaat, metalden eşya imalatı ve kömür madenciliğinin yine ön sıralarda yer aldığı, taşımacılık ve ticaret faaliyet gruplarındaki kazaların da önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

2010'da en fazla ölüm yaşanan faaliyet grupları arasında toplam 475 kişi (yüzde 32) ile inşaat faaliyetleri birinci sırada, 133 kişi (yüzde 9,21) ile kara ve boru hattı taşımacılığı ikinci sırada ve 124 kişi (yüzde 8,58) ile madencilik faaliyetleri üçüncü sıradadır. Ölümle ilgili en ilginç veri "Yaratıcı Sanatlar, Eğlence Faaliyetleri" faaliyet grubunda bulunmakta ve 5 iş kazası sonucu 151

SGK İstatistiklerinden hareketle MMO tarafından hazırlanmıştır.

sürekli iş göremezlik ve 99 ölüm olayı görülmektedir. Bu durum, SGK istatistiklerinde sürekli olarak bir şekilde rastlanabilen sorunların yeni bir örneğidir. İstatistikler inşaat, nakliyat, madencilik ve metal sanayi başta olmak üzere bazı sektörlerde ölümlü iş kazası oranlarının diğer sektörlerden yüksek olduğunu ve özel önlemler alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

62 bin 903 iş kazasının 49 bin 900'ü, oran olarak yüzde 79,32'si 1000'in üzerinde en fazla iş kazası yaşanan 14 ilde olmuştur. Bu iller sırasıyla İstanbul, İzmir, Bursa, Manisa, Zonguldak, Kocaeli, Ankara, Denizli, Eskişehir, Antalya, Aydın, Karabük, Balıkesir ve Bilecik'tir. Bu dağılım, en fazla iş kazasının sanayi yoğunluğu olan illerde yaşandığını göstermektedir. 10'un altında en az iş kazası yaşanan iller ise Muş (9), Ağrı (8) ve Hakkari (2)'dir. İş kazası yok görünen iller ise Mardin, Yozgat, Bayburt, Ardahan ve Iğdır'dır. SGK verilerinin aktif sigortalı olarak kayıtlı çalışanları kapsadığı, bütün SGK verilerini değerlendirirken özellikle gözetilmelidir.

İş kazası sonucu ölümlerin en fazla olduğu 16 il ise sırasıyla İstanbul, Ankara, İzmir, Zonguldak, Kocaeli, Konya, Balıkesir, Bursa, Antalya, Manisa, Mersin, Hatay, Adana, Kayseri, Gaziantep ve Van'dır. İş kazası sayılarının yüksek oluşu ile iş kazaları sonucu ölüm sayısı arasında İstanbul ve Ankara gibi birkaç il dışında özel bir paralellik bulunmamaktadır. İş kazası sayılarının İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlere göre daha düşük olduğu Konya, Mersin, Hatay, Adana, Kayseri, Gaziantep ve Van illerindeki ölüm oranlarının yüksekliğini, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin Türkiye genelindeki sorunlu yapısının bu illerdeki sanayi ve çalışma yaşamına daha ağır biçimlerde yansımalarının bir sonucu olarak değerlendirmek olanaklıdır. En çarpıcı veri Van ile ilgilidir. Van 30 iş kazası sonucu 21 ölüm (yüzde 70) ile en yüksek ölüm oranı olan il olarak görünmektedir. İş kazası sonucu sürekli iş göremez durumdaki toplam 1976 kişi içinde 411 kişiyle İstanbul birinci, İzmir 169

kişiyle ikinci, Ankara 131 kişiyle üçüncü, Bursa 121 kişiyle dördüncü, Zonguldak 74 kişiyle beşinci sırada yer almaktadır.

Meslek hastalıkları sonucu sürekli iş göremez durumda olan 109 kişinin 77'si üç ilde ve 40'ü Zonguldak, 22'si Ankara, 15'i İstanbul'da görünmektedir.

Meslek hastalıkları verileri SGK istatistiklerinin en gayri ciddi yanını oluşturmakta ve 81 il içinde yalnızca 18 ilde, toplam 533 vakadan ibaret görünmektedir. 533 vakanın 509'u altı ilde (Ankara 192, İzmir 158, Zonguldak 89, İstanbul 27, Kocaeli 23, Manisa 20), diğer 24 vaka ise 12 ilde dağılmaktadır. 2010 yılındaki meslek hastalıklarının 107'si nitroz gazlarından kaynaklanmış, 99 işçide silikozis hastalığı tespit edilmiştir.

Meslek hastalığı sonucu ölümler yalnızca dört ilde görünmektedir. 10 ölüm olayının 6'sı Zonguldak'ta, 2'si Ankara'da, 1'er kişi de İstanbul ve Sivas'tadır. 10 ölümden 6'sı kömür ve linyit çıkartılması, diğer 4 ölüm ise kauçuk ve plastik ürünler imalatı, metalik olmayan ürünler imalatı, yaratıcı sanatlar-eglençe ve üye olunan kuruluş faaliyet gruplarında gerçekleşmiştir.

Kadınların en fazla iş kazası yaşadıkları faaliyet gruplarında 718 kadının iş kazası geçirdiği tekstil ürünleri imalatı yine birinci (giyim eşyaları imalatında da 340 iş kazası olmuştur), 468 iş kazasıyla gıda ürünleri imalatı yine ikinci, 257 iş kazasıyla taşıma için depolama ve destek faaliyeti üçüncü, perakende ticaret 246 iş kazasıyla dördüncü, konaklama faaliyetleri 170 kazayla beşinci sırada yer almaktadır. Bu faaliyet gruplarındaki 2 bin 199 kaza, kadınların yaşadığı toplam 3 bin 892 iş kazasının yüzde 56,5'ine denk gelmektedir. Kadınların yaşadığı iş kazası sayısı erkeklere dair sayıların

SGK 2010 Yılı İstatistiklerinden hareketle MMO tarafından hazırlanmıştır.

çok altında görünmekle birlikte kadın istihdamının yaygın olduğu tekstil, dokuma ve gıda ürünleri imalatı gibi sektörlerde, kadınların uğradığı iş kazası sayılarında artış göze çarpmaktadır. İllere göre dağılımda ise 752 iş kazasıyla Bursa başı çekmekte, onu 597 iş kazasıyla İstanbul, 504 iş kazasıyla İzmir, 302 iş kazasıyla Manisa, 257 iş kazasıyla Antalya, 227 iş kazasıyla Denizli, 105 iş kazasıyla Eskişehir izlemektedir. Bu 7 ilde iş kazası geçiren kadın çalışan sayısı (2.744), kadın çalışanların toplam iş kazası sayısının (3 bin 892) yüzde 70,5'ini oluşturmaktadır.

Diğer yandan ILO'ya göre gelişmekte olan ülkelerin iş kazaları ve meslek hastalıkları maliyetleri, GSYİH'nin yüzde 4'ü tutarındadır. Türkiye'nin 2011 yılı GSYİH'si içinde iş kazaları ve meslek hastalıklarının maliyetinin 51,24 milyar TL olduğu tahmin edilmektedir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği, tıp bilimleri, mühendislik bilimleri ve sosyal bilimleri içeren çok-bilimli bir konu olmasına karşın mühendislik ve tıp bilimlerinin bu alana pozitif katkıları engellenmektedir. TBMM gündeminde bulunan "Toplu İş İlişkileri Kanun Tasarısı" ile "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarısı" işçi sağlığı ve iş güvenliğini piyasaya açarak bu alandaki sorunları derinleştirecek içeriktedir. Çalışma yaşamı ve işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili tüm yasa/mevzuat düzenlemeleri, bu alanla ilgili emek ve meslek örgütlerinin önerileri dikkate alınarak yapılmalıdır. Aksi durumda mevcut sorun ve olaylar artacaktır. ■